

Sygn. akt III AUa 125/25

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 sierpnia 2025 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: sędzia Dorota Elżbieta Zarzecka

Protokolant: Patryk Gołubowski

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 26 sierpnia 2025 r. w B.

sprawy z odwołania A. F.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o ponowne ustalenie wysokości emerytury i wyrównanie emerytury

na skutek apelacji A. F.

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku V Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 stycznia 2025 r.
sygn. akt V U 927/24

I. **zmienia zaskarżony wyrok w całości oraz poprzedzającą go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. z 12 września 2024 r. i ustala wysokość emerytury A. F. (tj. emerytury o której mowa w art. 24 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - Dz.U. 2023.1251 z późn. zm.), przyjmując, że podstawa obliczenia emerytury nie jest pomniejszona o kwotę stanowiącą sumę kwot pobranych emerytur przysługujących za okres przed 1 października 2014 r. w wysokości przed odliczeniem zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych i składki na ubezpieczenie zdrowotne;**

II. **oddala apelację w pozostałym zakresie;**

III. **znosi pomiędzy stronami wzajemnie koszty postępowania w pierwszej i drugiej instancji.**

Sygn. III AUa 125/25

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. decyzją z 12 września 2024 r., wydaną w oparciu o przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483), ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2024 r. poz. 497 ze zm.), ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 1251 ze zm.), odmówił A. F. wznowienia postępowania w sprawie emerytury. W uzasadnieniu decyzji organ rentowy wskazał, że w związku z tym, że wydanie wyroku przez Trybunał Konstytucyjny nie jest przesłanką do uchylenia lub zmiany decyzji, wskazaną w art. 114 ustawy emerytalnej, brak jest podstaw do wznowienia postępowania zakończonych decyzją z dnia 13 października 2014 r.

Odwołanie od powyższej decyzji złożyła A. F., domagając się przeliczenia emerytury.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych w odpowiedzi na odwołanie wniósł

o jego oddalenie oraz zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Okręgowy w Białymstoku wyrokiem z 23 stycznia 2025 r. oddalił odwołanie (pkt I) oraz zasądził od A. F. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. 360 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia uprawomocnienia się wyroku do dnia zapłaty (pkt II).

Sąd ten ustalił, że A. F. urodzona w dniu (...), z dniem 30 kwietnia 2004 roku otrzymała prawo do świadczenia przedemerytalnego. Następnie, od 1 kwietnia 2009 roku nabyła prawo do emerytury na podstawie art. 183 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1440 ze zm.). Kolejną decyzją z 13 października 2014 r., wydaną na podstawie art. 24 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. przyznał A. F. emeryturę od 1 października 2014 r., której wypłata została zawieszona z uwagi na to, że była świadczeniem mniej korzystnym od dotychczas pobieranego.

9 września 2024 r. A. F. złożyła wniosek o przeliczenie jej świadczenia emerytalnego w związku z wyrokiem Trybunałem Konstytucyjnym z 4 czerwca 2024 r., wydanym w sprawie o sygn. akt SK 140/20, w którym stwierdził, że art. 25 ust. 1b ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 1251) w zakresie, w jakim dotyczy osób, które złożyły wniosek o przyznanie świadczeń, o których mowa w tym przepisie, przed 6 czerwca 2012 r., jest niezgodny z art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Sąd wskazał, że zgodnie z art. 8 ust. 1 i 2 Konstytucji RP z dnia z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej. Przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej. W myśl art. 190 ust. 3 Konstytucji RP, wyroki Trybunału Konstytucyjnego wchodzą w życie z dniem ich ogłoszenia w odpowiednim organie urzędowym. Wyjątek stanowi sytuacja, gdy Trybunał wyznaczy inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego. Ogłoszenie w dzienniku urzędowym ma charakter konstytucyjnego obowiązku i warunku formalnego dla skuteczności wyroku w systemie prawa. Nieopublikowanie wyroku powoduje, że formalnie nie obowiązuje on w porządku prawnym. Taki stan rzeczy oznacza, że przepis uznany za niekonstytucyjny pozostaje w mocy prawnej, mimo obalenia jego domniemania konstytucyjności. Powoduje to brak możliwości zastosowania wyroku w praktyce przez sądy i organy administracji.

Zdaniem Sądu, Kodeks postępowania cywilnego i Kodeks postępowania administracyjnego wymagają, aby wyrok Trybunału Konstytucyjnego był opublikowany, co stanowi warunek konieczny wznowienia postępowania. Bez publikacji wyroku brak jest formalnej podstawy prawnej do jego zastosowania.

Sąd wskazał, że stosownie do treści art. 401¹ k.p.c. można żądać wznowienia postępowania również w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. Zgodnie z art. 407 § 2 k.p.c. w sytuacji określonej w art. 401¹ skargę o wznowienie wnosi się w terminie trzech miesięcy od dnia wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Jeżeli w chwili wydania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego orzeczenie, o którym mowa w art. 401¹, nie było jeszcze prawomocne na skutek wniesienia środka odwoławczego, który został następnie odrzucony, termin biegnie od dnia doręczenia postanowienia o odrzuceniu, a w wypadku wydania go na posiedzeniu jawnym - od dnia ogłoszenia tego postanowienia. Zgodnie z art. 145a § 1 k.p.a. można żądać wznowienia postępowania również w przypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego została wydana decyzja. Paragraf 2 ww. przepisu wskazuje, że w sytuacji określonej w § 1 skargę o wznowienie wnosi się w terminie jednego miesiąca od dnia wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Katalog podstaw wznowienia wskazany w art. 114 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach FUS nie wskazuje jako podstawy wznowienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego orzekającego o niezgodności przepisu prawa z Konstytucją RP. Ustawa o emeryturach i rentach z FUS przewiduje możliwość zmiany decyzji w przypadku „ujawnienia nowych okoliczności”. Przepis nie precyzuje jednak, czy „nowe okoliczności” mogą obejmować wyroki TK, które nie zostały opublikowane. Ta luka prawna prowadzi do konieczności

interpretacji przez organy rentowe i sądy. Artykuł 114 ustawy o FUS pozwala na zmianę decyzji, gdy ujawnione zostaną nowe okoliczności istniejące przed wydaniem decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń. W orzecznictwie dopuszcza się możliwość uznania za „nową okoliczność” wyroku Trybunału Konstytucyjnego”. Jednocześnie wskazuje się przy tym na brak podstaw do przyjęcia, aby taką „nową okolicznością” mógł być niepublikowany wyrok sądu konstytucyjnego. Dlatego podkreśla się, że wzruszenie decyzji organu rentowego, powołując się na „ujawnienie nowej okoliczności” - w postaci wyroku Trybunału - nieopublikowanego prowadziłoby do naruszenia przez Sąd zasad konstytucyjnych wynikających z art. 37 oraz 7 jak i 190 ust. 3 Konstytucji RP (por. wyrok Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 28 października 2024 r., VII U 922/24).

Zdaniem Sądu, brak publikacji wyroku TK z 4 czerwca 2024 r. oznacza, że nie obowiązuje on w porządku prawnym i nie może być traktowany jako „nowa okoliczność” w rozumieniu art. 114 ustawy o FUS. Decyzja organu rentowego o odmowie wznowienia postępowania była zatem prawidłowa. Sąd podkreślił ponadto, że w ostatnich latach Trybunał Konstytucyjny nie cieszy się autorytetem, a wydawane przez niego wyroki trzeba analizować ze szczególną ostrożnością. Jak wskazuje się powszechnie w orzecznictwie i doktrynie przyczyną takiego stanu rzeczy jest nieprawidłowe ukształtowanie składu Trybunału Konstytucyjnego (por. np. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 maja 2021 roku w sprawie X. F. przeciwko Polsce). Nadto samo funkcjonowanie Trybunału Konstytucyjnego na skutek niejasnych kryteriów i zasad doboru składów orzeczniczych jest powszednie krytkowane. Sąd wskazał, że sprawozdawcą w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 4 czerwca 2024 r. SK 140/20 był sędzia wybrany już na zajęte stanowisko (tzw. sędzia dubler) i wydany wyrok jest tzw. wyrokiem zakresowym. Najczęściej obowiązującym skutkiem wyroku zakresowego jest wyeliminowanie z przepisu prawnego zakodowanej w jego treści normy. Derogacja określonego zakresu badanego przepisu bez względu na to, czy towarzyszy jej zmiana jego zapisu redakcyjnego, powoduje najczęściej powstanie luki w systemie prawa, rodzącej potrzebę naprawczej ingerencji ustawodawcy (szerzej o rodzajach wyroków TK oraz ich skutkach w: Monika Florczak – Wątor „Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne”, Poznań 2006). Powoływany wyrok Trybunału Konstytucyjnego w swojej treści odnosi się jedynie do osób, które złożyły wniosek o przyznanie świadczeń, przed dniem 6 czerwca 2012 roku. Stąd też ewentualne pominięcie art. 25 ust. 1b w stosunku do tych sposób wymagałoby ingerencji ustawodawcy w treść przepisu. Przepis ten bowiem w pozostałym zakresie, do innych osób znajduje zastosowanie i obowiązuje. W uzasadnieniu wyroku Trybunał podkreślił, że wpłynie on wyłącznie na sytuację osób, które nie nabyły prawa do emerytury wynikającej z osiągnięcia wieku emerytalnego przed 1 stycznia 2013 roku. Tylko w ich przypadku bowiem doszło do niekonstytucyjnego zastosowania skarżonej normy prawnej, co było związane z ich nieświadomością co do skutku podjętej decyzji. W pozostałych zaś wypadkach uposażeni mieli świadomość zmian przepisów oraz możliwość uniknięcia ich konsekwencji, co słusznie zauważył Sąd Najwyższy w uchwale III UZP 5/19. Trybunał w swoich rozważaniach nie uwzględnił jednak zasady proporcjonalności stosowanej także w ubezpieczeniach społecznych, a dotyczącej także wypłacanych świadczeń w tym wysokości emerytur, rent i zasiłków, które przecież co do zasady są uzależnione od wkładu pracy i ilości opłaconych składek na ubezpieczenie społeczne.

Z tych względów Sąd odwołanie oddalił, zgodnie z art. 477¹⁴ § 1 k.p.c. O kosztach orzekł, na podstawie art. 98 k.p.c. i 99 k.p.c. w zw. § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U z 2023 r. poz.1964 ze zm.).

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniosła A. F.. Zaskarżając wyrok w całości zarzuciła naruszenie:

1. art. 114 ust. 1 pkt 6 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych — poprzez błędne jego błędną wykładnię i przyjęcie, że wydanie wyroku przez Trybunał Konstytucyjny z 4 czerwca 2024 r. w sprawie o sygnaturze akt SK 140/20 nie jest przesłanką do uchylenia lub zmiany decyzji;
2. art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że emerytura ubezpieczonej może być ustalona przy zastosowaniu tego przepisu i poprzez odmowę ponownego ustalenia wysokości świadczenia, poprzez jego ponowne obliczenie z pominięciem art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej, tj. bez pomniejszenia podstawy obliczenia emerytury o sumę kwot pobranych świadczeń i uwzględnienie kolejnych zmian wysokości świadczenia (waloryzacji),

a także poprzez odmowę przyznania wyrównania, podczas gdy przepis ten jest niezgodny z art. 67 ust. 1 w zw. z art. 2 Konstytucji RP.

Wskazując na powyższe zarzuty, skarżąca wniosła o:

1. zmianę zaskarżonego wyroku poprzez:

a) zmianę zaskarżonej decyzji i przyznanie ubezpieczonej prawa do ponownego ustalenia wysokości emerytury powszechnej poprzez jej ponowne obliczenie z pominięciem art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej, tj. bez pomniejszenia podstawy obliczenia emerytury o sumę kwot pobranych świadczeń i uwzględnienie kolejnych zmian wysokości świadczenia (waloryzacja) poczynając od 13 października 2014 r.;

b) przyznanie ubezpieczonej wyrównania za okres 3 lat poprzedzających miesiąc złożenia wniosku o ponowne ustalenie wysokości emerytury, tj. od września 2021 r.;

2. zasądzenie od organu rentowego na rzecz ubezpieczonej zwrotu kosztów postępowania przed sądem obu instancji wedle norm przepisanych.

Organ rentowy wniósł o oddalenie apelacji.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Z akt emerytalnych A. F. wynika, że organ rentowy decyzją z 20 maja 2004 r. ustalił A. F. prawo do świadczenia przedemerytalnego, na podstawie ustawy z 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu poczynając od 30 kwietnia 2004 r. Decyzją z 22 kwietnia 2009 r. przyznał odwołującej prawo do wcześniejszej emerytury, na podstawie art. 184 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, poczynając od 1 kwietnia 2009 r. Następnie decyzją z 13 października 2014 r. organ rentowy przyznał A. F. prawo do emerytury powszechnej, począwszy od 1 października 2014 r. tj. od osiągnięcia wieku emerytalnego. Wysokość emerytury została obliczona z uwzględnieniem art. 25 ust. 1b ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych a jej wypłata została zawieszona, jako że tak obliczona emerytura w wieku powszechnym była świadczeniem mniej korzystnym od emerytury wcześniejszej.

9 września 2024 r. odwołująca wystąpiła do organu rentowego z wnioskiem o ponowne obliczenie świadczenia emerytalno-rentowego, zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 4 czerwca 2024 r. wydanym w sprawie SK 140/20 oraz o przyznanie wyrównania emerytury, zgodnie z przepisami ustawy emerytalnej. Organ rentowy decyzją z 12 września 2024 r., na podstawie art. 114 ustawy emerytalnej, odmówił odwołującej się ponownego ustalenia wysokości emerytury.

Przedmiotem postępowania sądowego toczącego się na skutek odwołania od decyzji organu rentowego może być tylko to co było przedmiotem zaskarżonej decyzji. W niniejszej sprawie oznacza to, że zakres postępowania wyznacza decyzja ZUS z 12 września 2024 r. odmawiająca ponownego przeliczenia świadczenia emerytalnego w związku z wyrokiem wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 4 czerwca 2024 r., sygn. SK 140/20, w którym stwierdzono, że art. 25 ust. 1b ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w zakresie, w jakim dotyczy osób, które złożyły wniosek o przyznanie świadczeń, o których mowa w tym przepisie, przed 6 czerwca 2012 r., jest niezgodny z art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji.

A zatem przedmiot sporu w rozpoznawanej sprawie wyznaczała kwestia dotycząca możliwości przeliczenia emerytury powszechnej ubezpieczonej z pominięciem regulacji zawartej w art. 25 ust. 1b ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1251), tj. bez pomniejszania podstawy wymiaru emerytury powszechnej o sumę kwot wcześniej pobranych emerytur wcześniejszych, a nadto zasadności wyrównania emerytury powszechnej.

Art. 25 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 z późn. zm.), w brzmieniu obowiązującym w dacie złożenia przez A. F. wniosku o wcześniejszą emeryturę, stanowił, że podstawę obliczenia emerytury, o której mowa w art. 24, stanowi kwota składek na ubezpieczenie emerytalne z uwzględnieniem waloryzacji składek zaewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego do końca miesiąca poprzedzającego miesiąc, od którego przysługuje wypłata emerytury, oraz zwaloryzowanego kapitału początkowego określonego w art. 173 - 175, z zastrzeżeniem art. 185.

Z dniem 1 stycznia 2013 r. do art. 25 ustawy wprowadzony został ust. 1b stanowiący, iż jeżeli ubezpieczony pobrał emeryturę na podstawie przepisów art. 26b, 46, 50, 50a, 50e, 184 lub art. 88 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (...), podstawę obliczenia emerytury, o której mowa w art. 24, ustaloną zgodnie z ust. 1, pomniejsza się o kwotę stanowiącą sumę kwot pobranych emerytur w wysokości przed odliczeniem zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych i składki na ubezpieczenie zdrowotne.

Ustawa zmieniająca ustawę o emeryturach i rentach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wprowadzająca ww. przepis została opublikowana w Dzienniku Ustaw z 6 czerwca 2012 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 637).

Sąd Najwyższy w motywach wyroku z 12 września 2017 r., II UK 381/16 (LEX nr 2376896) zauważył, że skorzystanie z przywileju przejścia i pobrania wcześniejszych emerytur na podstawie przepisów szczególnych dotyczących emerytur dla niektórych ubezpieczonych, uzasadnia i proporcjonalnie usprawiedliwia pomniejszenie podstawy wymiaru emerytury ustalonej na podstawie art. 24 ust. 1 i następnych ustawy emerytalnej o sumy poprzednio pobranych wcześniejszych emerytur, przy zastosowaniu mechanizmu ustalania wysokości świadczeń emerytalnych w zależności od proporcjonalnego prognozowanego "średniego trwania życia" osoby uprawnionej, ponieważ osobom uprawnionym do takich samych rodzajowo świadczeń powinna przysługiwać emerytura ustalana według takich samych (równych) zasad obliczania jej wysokości bez względu na datę złożenia wniosku emerytalnego. Także w doktrynie podkreśla się, że brak odliczenia pobranych emerytur uprzywilejowywałby tę kategorię ubezpieczonych, nadużywając solidarności w relacjach między członkami wspólnoty ryzyka, w nieuzasadniony sposób uszczuplając przychody Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz stanowi nadużycie solidarności w relacjach między członkami wspólnoty ryzyka, gdyż nałożono by na nią obowiązek sfinansowania wypłaty tej części emerytury w wieku powszechnym, która nie znajduje pokrycia we wcześniej wniesionym (zaewidencjonowanym), lecz wydanym (to jest pomniejszonym o kwoty pobranych emerytur) wkładzie ubezpieczonego stanowiącym zasadniczy element podstawy obliczenia emerytury (zob. głosę K. Antonowa do przywołanej wyżej uchwały Sądu Najwyższego III UZP 6/17, OSP 2019 Nr 1, poz. 5).

Niemniej, należy zaakcentować, że możliwość ingerencji ustawodawcy w prawa podmiotowe podlega ograniczeniom wynikającym z określonych standardów. Granicę dopuszczalności ingerencji ustawodawcy w prawa podmiotowe wyznacza wymaganie, aby wprowadzane modyfikacje nie były dla jednostki zaskakujące i nie miały charakteru arbitralnego (zob. między innymi wyroki Trybunału Konstytucyjnego z 19 listopada 2008 r., Kp 2/08, OTK-A 2008 Nr 9, poz. 157, cz. III, pkt 5.2; z 8 grudnia 2011 r., P 31/10, OTK-A 2011 Nr 10, poz. 114, cz. III, pkt 5.3; z 28 lutego 2012 r., K 5/11, OTK-A 2012 Nr 2, poz. 16, cz. III, pkt 4.1; z 13 czerwca 2013 r., K 17/11, OTK-A 2013 Nr 5, poz. 58, cz. III, pkt 7.1). Innymi słowy, konieczne jest, aby zastosowane zostały procedury umożliwiające zainteresowanym dostosowanie się do zaistniałej sytuacji i odpowiednie rozporządzenie swoimi prawami (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 września 1998, K 10/98, OTK 1998 Nr 5, poz. 64). W tym kontekście Trybunał wielokrotnie wypowiadał się na temat wymagań, jakie Konstytucja narzuca wprowadzaniu w życie nowych przepisów, w tym także intertemporalnych, w zakresie, w jakim zawierają one rozwiązania mniej korzystne dla ich adresatów. Zmiana obowiązującego prawa, która pociąga za sobą niekorzystne skutki dla sytuacji prawnej podmiotów, powinna być dokonywana zasadniczo z zastosowaniem techniki przepisów przejściowych, a co najmniej odpowiedniej *vacatio legis*. Sytuacja prawna osób dotkniętych nową regulacją powinna być poddana takim przepisom przejściowym, by mogły mieć one czas na dokończenie przedsięwzięć podjętych na podstawie wcześniejszej regulacji w przeświadczeniu, że będzie ona miała charakter stabilny. Zasada zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa nakazuje ustawodawcy należyte zabezpieczenie "interesów w toku", a zwłaszcza należytą realizację uprawnień nabytych na podstawie poprzednich przepisów (tak między innymi: orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 2 marca 1993 r., K

9/92, OTK 1993, cz. I, poz. 6; z 15 lipca 1996 r., K 5/96, OTK 1996 Nr 4, poz. 30 oraz wyrok z 24 października 2000 r., SK 7/00, OTK 2000 Nr 7, poz. 256) - zob. uchwała SN z 28 listopada 2019 r., III UZP 5/19, OSNP 2020, nr 6, poz. 57 i cytowane tam orzecznictwo).

Skutkiem wydania wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 4 czerwca 2024 r. SK 140/20 jest prawo wznowienia postępowania z mocy art. 190 ust. 4 Konstytucji. Przepis ten otwiera drogę do sanacji sytuacji prawnych, w których zastosowanie art. 25 ust. 1b ustawy wywołało konsekwencje zakwestionowane przez Trybunał. Będzie zatem stosował się do tych osób, które przed 6 czerwca 2012 r. zdecydowały się skorzystać z tzw. wcześniejszej emerytury. Jednocześnie Trybunał podkreślił, że niniejszy wyrok wpłynie wyłącznie na sytuację osób, które nie nabyły prawa do emerytury wynikającej z osiągnięcia wieku emerytalnego przed 1 stycznia 2013 r. Tylko w ich wypadku doszło bowiem do niekonstytucyjnego zastosowania skarżonej normy prawnej, co było związane z ich nieświadomością co do skutku podjętej decyzji. W pozostałych wypadkach zaś uposażeni mieli świadomość zmian oraz możliwość uniknięcia ich konsekwencji, co zauważył Sąd Najwyższy w uchwale o sygn. akt III UZP 5/19, i co przekłada się na brak stosowalności niniejszego wyroku w stosunku do tych osób (zob. wyrok TK z 4 czerwca 2024 r., SK 140/20, OTK-A 2024, nr 67).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, niezależnie od tego, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego SK 140/20 nie został opublikowany i niezależnie od składu orzekającego, argumentacja przeprowadzona w uzasadnieniu tego wyroku, jak też w uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 6 marca 2019 r. w sprawie P 20/16, pozwala na przeprowadzenie prokonstytucyjnej wykładni przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS i zakresu stosowania art. 25 ust. 1b w stosunku do osób, które skorzystały z wcześniejszej emerytury przed 6 czerwca 2012 r.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wniosek ubezpieczonej (urodzonej (...)) z 9 września 2024 r. prawidłowo został potraktowany jako wniosek o ponowne ustalenie wysokości emerytury.

Z orzeczeń w sprawach P 20/16 i SK 140/20 wynika, że ubezpieczeni, którzy zdecydowali się na korzystanie z wcześniejszej emerytury, w szczególności ci którzy złożyli wnioski przed 6 czerwca 2012 r. nie mieli - w momencie podejmowania tej decyzji na podstawie obowiązującego wówczas stanu prawnego - możliwości oceny swojej sytuacji prawnej według reguł wynikających z art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej. Nie mieli możliwości oceny skutków prawnych, jakie może ona wywoływać w sferze ich przyszłych uprawnień z tytułu emerytury powszechnej. Nie dano im możliwości przeprowadzenia rozumowania, z którego mogłoby wynikać, że przejście na emeryturę jeszcze przed osiągnięciem powszechnego wieku emerytalnego będzie wiązało się z pomniejszeniem zgromadzonego kapitału o pobrane świadczenia. Z takimi konsekwencjami mogły się liczyć osoby, które decydowały się na skorzystanie z prawa do wcześniejszej emerytury po ogłoszeniu ustawy nowelizującej. Dopiero od tego momentu osoby ubezpieczone mogły zapoznać się z nowymi regulacjami i podjąć świadomą decyzję, dysponując wiedzą co do jej ujemnych skutków w sferze wymiaru przyszłego świadczenia emerytalnego po osiągnięciu przewidzianego w ustawie wieku. Należy mieć przy tym na uwadze, że zgodnie z art. 116 ust. 2 ustawy emerytalnej, cofnięcie wniosku o przyznanie świadczenia jest dopuszczalne tylko do czasu uprawnomocnienia się decyzji o jego przyznaniu. Nie było zatem możliwości, aby osoby, które zostały „zaskoczone” wprowadzanymi zmianami w trakcie pobierania świadczenia, podjęły skuteczną interwencję w celu ochrony swoich interesów. Zmiana ta nastąpiła w momencie, w którym ubezpieczona nie mogła już podjąć żadnych kroków zapobiegających wystąpieniu skutków, których nie mógł się spodziewać, korzystając z jednego ze świadczeń wymienionych w art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej. Nie budzi przy tym wątpliwości, że mechanizm pozwalający na dalsze korzystanie z możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę został wprowadzony przez ustawodawcę dla złagodzenia zmiany pomiędzy dwoma systemami emerytalnymi.

Uprawnione jest zatem w ramach zgłoszonego przez odwołującą się wniosku o przeliczenie emerytury, dokonanie prokonstytucyjnej wykładni przepisów emerytalnych według standardów konstytucyjnych. Nieuwzględnienie tych standardów daje podstawę do zastosowania uproszczonego wznowienia, przewidzianego w art. 114 ustawy emerytalnej, które w przypadku skutku na korzyść ubezpieczonego nie jest limitowane czasowo - art. 114 ust. 1f ustawy emerytalnej.

Sąd Apelacyjny podziela pogląd wyrażony w postanowieniu Sądu Najwyższego - Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 29 października 2020 r. III UZP 4/20, iż w przypadku niewykonywania przez ustawodawcę wyroku Trybunału Konstytucyjnego działającego jako sąd ustanowiony zgodnie z ustawą, niezależny i niezawisły, podstawę prawną wzruszenia przez organ rentowy na korzyść ubezpieczonego prawomocnej decyzji ustalającej wysokość świadczenia stanowi art. 114 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz.53 ze zm.), gdy nie jest możliwe uchylenie decyzji organu rentowego z przyczyny określonej w art. 145a k.p.a. z powodu upływu terminu, o którym mowa w art. 146 k.p.a. Nową okolicznością istniejącą przed wydaniem wzruszanej decyzji organu rentowego (art. 114 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) jest nieuwzględnienie przez organ rentowy obowiązującego standardu konstytucyjnego potwierdzonego późniejszym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego w składzie zgodnym z przepisami prawa (opubl. OSNP 2021/6/71).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, mechanizm przewidziany art. 114 ustawy emerytalnej ma doprowadzić do zgodności z prawem wysokości renty lub emerytury w sytuacji kiedy błąd popełni organ rentowy, błąd popełni ubezpieczony, a nawet w sytuacji kiedy nie popełniono błędu, a ujawniono okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość. Ustalenie na podstawie orzeczenia Trybunału, że wydanie decyzji określającej sposób wyliczenia emerytury było nieprawidłowe jest nową okolicznością. Ten nieprawidłowy sposób istniał już w chwili wydawania poprzedniej decyzji, gdyż niekonstytucyjność takiej interpretacji istniała od początku, jedynie ujawnienie tej okoliczności nastąpiło dopiero na skutek wydania orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny. Dopuszczalność stosowania tzw. "rozproszonej kontroli konstytucyjnej" przez sądy ma miejsce w sytuacjach oczywistych, tj. wówczas, gdy w przeszłości Trybunał Konstytucyjny orzekał już o normie analogicznej do normy, która ma być zastosowana w danej sprawie, albo w przypadku powtórzenia niekonstytucyjnej normy przez ustawodawcę (tak Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 20 lipca 2021 r. (...), LEX nr 3232398, podobnie Sąd Najwyższy w wyrokach z 17 marca 2016 r., V CSK 377/15, z 20 lutego 2018 r., V CSK 230/17 i z 27 listopada 2019 r., II CSK 493/18).

Z podobną sytuacją jak wyżej opisaną mamy do czynienia w niniejszej sprawie. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 4 czerwca 2024 r. SK 140/20 jest bowiem już drugim wyrokiem, w którym orzeczona została niekonstytucyjność przepisu art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej. Pierwszy wyrok, zapadł 6 marca 2019 r. w sprawie o sygn. akt P 20/16. W wyroku tym Trybunał stwierdził, że art. 25 ust. 1b ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2018 r. poz. 1270 oraz z 2019 r. poz. 39), w brzmieniu obowiązującym do 30 września 2017 r., w zakresie, w jakim dotyczy urodzonych w (...) r. kobiet, które przed 1 stycznia 2013 r. nabyły prawo do emerytury na podstawie art. 46 tej ustawy, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zastosowanie tego mechanizmu w odniesieniu do ubezpieczonej, której dotyczyła sprawa tocząca się przed pytającym sądem, spowodowało ustalenie emerytury powszechnej w wysokości niższej niż pobierana przez nią wcześniejsza emerytura.

Podzielić należy stanowisko doktryny i „zauważyć, że wzruszalność decyzji rentowych polega przede wszystkim na niwelowaniu tzw. wad materialnoprawnych, czyli uchybień organu rentowego w zakresie rozstrzygania o faktach warunkujących nabycie prawa do emerytur i rent albo zaniedbań samych ubezpieczonych wywołanych nieporadnością w dokumentowaniu prawa do świadczeń lub niedostateczną znajomością warunków, od spełnienia których zależy przyznanie uprawnień ubezpieczeniowych. Wskazana powyżej specyfika tej instytucji - a także взгляд na socjalne przeznaczenie emerytur (rent) i gospodarowanie środkami publicznymi - uzasadnia przyznanie stronom stosunkowo szerokich uprawnień zarówno w celu kwestionowania błędnie ukształtowanego prawa do świadczenia, jak i ponownego ubiegania się o poprzednio nieprzyznane prawo” (Kamil Antonów. Komentarz do art.114 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. LEX). „Ujawnione okoliczności” to określone w przepisach prawa materialnego fakty warunkujące powstanie uprawnień ubezpieczeniowych (tj. przesłanki nabycia prawa do świadczeń) oraz uchybienia normom prawa materialnego lub/i procesowego wpływające na dokonanie ustaleń w sposób niezgodny z ukształtowaną ex lege sytuacją prawną zainteresowanego” (R. B., W. prawomocnych decyzji rentowych, s. 132, W. K. 2007 r.).

Zatem, zdaniem Sądu Apelacyjnego, dokonując wykładni prokonstytucyjnej art. 25 ust. 1b ustawy o emeryturach i rentach z FUS, należy przyjąć, że nie powinien on mieć zastosowania w sytuacji faktycznej ubezpieczonej. Ocena konstytucyjności prawa sprawowana przez sądy w ramach bezpośredniego stosowania Konstytucji RP służy nie tylko zapewnieniu zgodności orzeczeń z Konstytucją, a w konsekwencji zapewnieniu wydania orzeczenia słusznego, sprawiedliwego i realizującego konstytucyjną aksjologię i wartości, ale także przyspieszeniu postępowania. Kontrola rozproszona stwarza także możliwość interpretacji Konstytucji oraz ustaw z uwzględnieniem szerokiego spektrum wiedzy specjalistycznej sądów w poszczególnych działach prawa, a tym samym poszerza perspektywę rozumienia Konstytucji.

Wobec powyższych rozważań za niezasadne uznać należy stanowisko Sądu pierwszej instancji, że w stosunku do odwołującej się nie było podstaw do wyeliminowania niekonstytucyjnych skutków art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej.

Ubezpieczona, które zdecydowała się przejść na wcześniejszą emeryturę, nie miała - w momencie podejmowania tej decyzji na podstawie obowiązującego wówczas stanu prawnego - świadomości co do skutków prawnych, jakie może ona wywoływać w sferze jej przyszłych uprawnień z tytułu emerytury powszechnej. Nie mogła przewidzieć, że przejście na emeryturę jeszcze przed osiągnięciem powszechnego wieku emerytalnego, będzie wiązało się z pomniejszeniem zgromadzonego kapitału o pobrane świadczenia. Nie spodziewała się, że fakt wypłacania świadczeń emerytalnych wpłynie na sposób ustalania wysokości świadczenia w ramach emerytury powszechnej.

Wskazać należy, że w Polsce do 31 grudnia 2012 r. obowiązywał zróżnicowany wiek emerytalny, w zależności od płci ubezpieczonego wynoszący 65 lat dla mężczyzn, 60 lat dla kobiet. Od 1 stycznia 2013 r. zgodnie z ustawą z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2012 r. poz. 637), obowiązywał nowy, wydłużony wiek emerytalny dla kobiet i mężczyzn. Na podstawie tej ustawy następowało stopniowe podwyższanie i zrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn do 67 lat. Obecnie ustawodawca ponownie powrócił do modelu obowiązującego do 31 grudnia 2012 r. Artykuł 24 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych został zmieniony przez art. 1 pkt 5 lit. a ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 38). Tym samym od 1 października 2017 r. warunkiem uzyskania przez mężczyznę prawa do emerytury jest osiągnięcie wieku 65 lat, a przez kobietę wieku 60 lat.

Uznać należało, że w przypadku wnioskodawczyni - która nabyła prawo do wcześniejszej emerytury w 2009 r., a zatem jeszcze przed dodaniem do ustawy emerytalnej przepisu art. 25 ust. 1b, natomiast prawo do emerytury powszechnej nabyła po 1 stycznia 2013 r., a zatem już po dodaniu do tej ustawy przepisu art. 25 ust. 1b - występują podstawy do odmowy zastosowania tego ostatniego przepisu jako niezgodnego z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Konsekwencją powyższego jest przyznanie skarżącej prawa do przeliczenia jej emerytury powszechnej z pominięciem art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej, jednak tylko za okres do 1 października 2014 r. (czyli uzyskania wieku uprawniającego do nabycia emerytury powszechnej). Podkreślić należy, że prawo do emerytury powstaje z mocy prawa z dniem spełnienia wszystkich przesłanek wymaganych do jego nabycia, ale niezbędne jest także potwierdzenie tego prawa w celu uruchomienia wypłaty ustalonego świadczenia w określonej wysokości, które wymaga złożenia stosownego wniosku i jego rozpoznania w stanie prawnym adekwatnym dla jego oceny (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 19 października 2017 r., III UZP 6/17, OSNP 2018 Nr 3, poz. 34). Czym innym jest zatem prawo do emerytury a czym innym jej wypłata. Analizując powyższe w kontekście rozważań dotyczących naruszenia art. 2 Konstytucji w zakresie sposobu obliczenia emerytury powszechnej A. F. uznać należy, że ochrona konstytucyjna nie może trwać po spełnieniu przez nią przesłanek nabycia prawa do emerytury powszechnej tj. po 1 października 2014 r. Od 1 października 2014 r. wnioskodawczyni dołączyła do grona wszystkich innych ubezpieczonych, którzy np. rozpoczęli pobieranie emerytury wcześniejszej po 1 stycznia 2013 r., a następnie wystąpili z wnioskiem o emeryturę powszechną, od której podstawy odliczono im pobrane wcześniej kwoty emerytur wcześniejszych, na podstawie art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej.

Podsumowując, skoro wnioskodawczyni nabyła abstrakcyjnie prawo do emerytury w wieku powszechnym 1 października 2014 r. a w chwili przejścia na emeryturę w wieku obniżonym nie mogła spodziewać się tego, że

decyzja ta spowoduje obniżenie świadczenia powszechnego, to art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej należy rozumieć i stosować w taki sposób, że potrąceniu podlegają wyłącznie kwoty emerytury w wieku obniżonym wypłacone po osiągnięciu przez nią wieku uprawniającego do nabycia emerytury w wieku powszechnym (tak Sąd Najwyższy w wyrokach z 6 maja 2021 r. 52/21, Lex nr 3252696 oraz z 18 stycznia 2022 r. 98/21 Lex nr 3352121). Ustawa zmieniająca ustawę o emeryturach i rentach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wprowadzająca ww. przepis została opublikowana w Dzienniku Ustaw z 6 czerwca 2012 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 637). Powyższa regulacja niewątpliwie doprowadziła do sytuacji, w której każda osoba, która złożyła wniosek o przyznanie świadczeń, o których mowa w art. 25 ust. 1b ustawy przed dniem 6 czerwca 2012 r., a więc przed datą opublikowania ustawy nowelizującej nie tylko została zaskoczona pomniejszeniem świadczenia emerytalnego, a także nie miała możliwości - przewidzieć konsekwencji, jakie na mocy nowo wprowadzonych przepisów wiązały się ze skorzystaniem z prawa do wcześniejszego świadczenia co jest sprzeczne z art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji, czyli z zasadą zaufania do państwa i stanowiącego przez niego prawa do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Powyższej sytuacji nie zmienia fakt, że wyrok Trybunału nie został opublikowany w Dzienniku Ustaw do dnia wydania orzeczenia w sprawie. Zaniechanie władzy wykonawczej w publikacji przedmiotowego orzeczenia nie może wpływać na brak możliwości jego zastosowania.

Przedmiotem postępowania sądowego toczącego się na skutek odwołania od decyzji organu rentowego może być tylko to co było przedmiotem zaskarżonej decyzji. W rozpoznawanej sprawie zakres postępowania wyznaczała zaskarżona decyzja ZUS z 12 września 2024 r. Przedmiot jej rozstrzygnięcia dotyczył wyłącznie odmowy wznowienia postępowania, na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 4 czerwca 2024 r., sygn. SK 140/20.

W związku z tym, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił wznowienia postępowania i nie zajmował się kwestią przeliczenia i wyrównania emerytury, zobligowany będzie do wydania stosownej decyzji, mając na uwadze, że obowiązek organu rentowego ponownego ustalenia wysokości świadczenia jest wynikiem zaistnienia przesłanki z art. 114 ust. 1 pkt 6 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz, że przeliczenie winno nastąpić z uwzględnieniem regulacji zawartej w art. 133 ustawy.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Apelacyjny w przedmiocie ponownego ustalenia wysokości emerytury, zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję ZUS przyjmując, że podstawy obliczenia emerytury nie pomniejsza się, na podstawie art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej, za okres sprzed 1 października 2014 r., na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. (pkt I sentencji wyroku). Natomiast w pozostałym zakresie oddalił apelację jako bezzasadną – na podstawie art. 385 k.p.c. (pkt II sentencji wyroku).

O kosztach postępowania Sąd Apelacyjny orzekł, na podstawie art. 108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 100 k.p.c. (pkt III sentencji wyroku).